

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น : ความหมายต่อการพัฒนา

Local History: The Significance of Its Development

ศาสตราจารย์ชวน เพชรแก้ว

Professor Chuan Petkaew

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี

Faculty of Education, Suratthani Rajabhat University

ภาควิชาศึกษาระดับบัณฑิต สำนักศิลปกรรม สาขาวัฒนธรรมพื้นเมือง

“ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น: ความหมายต่อการพัฒนา” ที่นำเสนอต่อไปนี้มีประเด็นกล่าวถึง คือ วิธีคิดคือฐานรากของปัญหา, ทิศและทางของการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ภาคใต้, ความหมายต่อการพัฒนามองจากบริบท ฐานเศรษฐกิจ และทุนทางวัฒนธรรม และความคิดส่งท้าย

วิธีคิด คือฐานรากของปัญหา

คนโดยทั่วไปมักมองประวัติศาสตร์ในมุมแคบแค่ความเป็นปรากฏการณ์ของอดีต หรือเสี้ยวหนึ่งของอดีต ทั้งๆ ที่นัยยะของประวัติศาสตร์มิได้บอกเพียงการเล่าเรื่องหรือปรากฏการณ์เท่านั้น แท้จริงแล้วในมุมมองของประวัติศาสตร์เป็นการเชื่อมโยงอดีตกับปัจจุบัน ความเป็นอดีตได้บอกพฤติกรรมที่เป็นประโยชน์ซึ่งส่งผลกระทบต่อสังคมโดยส่วนรวมทั้งในช่วงเวลาที่เกิดเหตุการณ์นั้นและในช่วงเวลาต่อๆ มา เพราะประวัติศาสตร์เป็นประสบการณ์ของการต่อสู้ในสังคมมนุษย์ที่ทิ้งร่องรอยไว้ การศึกษาประวัติศาสตร์จึงเป็นหัวใจแห่งการศึกษาความเป็นมาของสังคมทั้งในส่วนของความสำเร็จ และความล้มเหลว เป็นกุญแจดอกสำคัญที่ไขไปสู่การพัฒนา ไม่ได้เป็นเพียงแค่การรับรู้เรื่องราวหรือปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นว่ามีอะไร และเป็นไปเช่นไร แล้วก็เพียงพอหรือจบสิ้นแค่นั้น การศึกษาดังกล่าวต้องอาศัยการค้นคว้าหาหลักฐาน รวบรวม วิเคราะห์ ตีความ และสังเคราะห์ โดยนำข้อมูลมาใช้พิจารณาอย่างถี่ถ้วน เพื่อให้เห็นสิ่งที่เกิดขึ้นในอดีตใกล้เคียงกับความเป็นจริง การศึกษา

ประวัติศาสตร์ไม่ว่าจะเป็นระดับโลก ระดับชาติ และระดับท้องถิ่น ล้วนมีความหมายซึ่งสัมพันธ์อยู่กับวิถีคิด วิถีปฏิบัติ และรวมถึงวิธีให้คุณค่าบนพื้นฐานของความเป็นจริง ด้วยเหตุดังกล่าวการที่จะเข้าถึงประวัติศาสตร์จะต้องมีคำถามหรือโจทย์ที่ช่วยให้แลเห็นคน พื้นที่ ช่วงเวลา บทบาท และแลเห็นพลังจากประวัติศาสตร์โดยการตอบโจทย์ที่อาศัยทั้งการพรรณนาวิเคราะห์ อธิบายวิเคราะห์ และการอธิบายเชิงสังเคราะห์ นั่นคือ วิธีคิดที่ผู้ศึกษาประวัติศาสตร์ต้องเข้าถึง มิฉะนั้นจะเป็นปัญหาทั้งวิธีการศึกษา และคุณค่าหรือประโยชน์เมื่อนำไปใช้ในการพัฒนา

ในส่วนของการศึกษาประวัติศาสตร์หรือเรื่องราวของท้องถิ่นภาคใต้ ตลอดเวลากว่าสามทศวรรษที่ผ่านมาเลย คือประมาณตั้งแต่ พ.ศ. 2519 เป็นต้นมา เรื่องราวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ โบราณคดี และศิลปวัฒนธรรมได้เกิดการตื่นตัวเคลื่อนไหวอย่างกว้างขวางองค์กรต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน รวมทั้งสถาบันการศึกษาได้ให้ความสนใจด้วยการจัดประชุม และสัมมนาทางวิชาการ ทำให้ความรู้ใหม่เกี่ยวกับท้องถิ่นที่เคยรับรู้อย่างกระต่อนกระแต่นและที่ยังไม่เคยรับรู้มาก่อนแพร่กระจายออกไป ก่อให้เกิดการถกเถียงและตรวจสอบ จนกระทั่งเกิดเป็นองค์ความรู้อย่างหลากหลายให้แก่ชุมชนและชาติบ้านเมือง อีกทั้งยังกระตุ้นให้เกิดการศึกษาค้นคว้าสืบเนื่องกันต่อไปอีก รวมทั้งการนำไปใช้ประโยชน์ทางการศึกษาในท้องถิ่นด้วย แต่การศึกษาดังกล่าวยังมีข้อด้อยอยู่บ้าง คือ มักเน้นในเนื้อหาซึ่งได้มาจากวิธีการศึกษาค้นคว้าและแนวคิดแบบเดิมที่ไม่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงและความต้องการทางสังคม กล่าวคือ ยังคงเน้นและอ้างอิงข้อมูลหลักๆ จากส่วนกลางเป็นสำคัญ โดยที่หลักฐานดังกล่าวมองไม่เห็นผู้คนที่เด่นชัด เนื่องจากเป็นภาพนิ่งที่แลไม่เห็นความหมายและความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ไม่มีบริบทของชุมชนหรือสังคมที่ชัดเจนซึ่งสามารถนำไปเชื่อมโยงให้แลเห็นความสัมพันธ์กับมิติทางกายภาพสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม และปัญหา ที่สามารถนำไปใช้เป็นพื้นฐานในการให้ความรู้ และพัฒนาให้บังเกิดผลดีต่อผู้คนและสังคมอย่างแท้จริงได้ ทั้งนี้เพราะพื้นที่ท้องถิ่นยังมีได้พินสภาพไปจากการเป็นเพียงส่วนเสี้ยวเล็กๆ มากกว่าเป็นประเด็นหลักทางประวัติศาสตร์ เพราะว่ารัฐพยายามทำให้ท้องถิ่นหมดความหมายภายใต้การควบคุมและพัฒนาโดยที่ท้องถิ่นต้องสยบยอม บางครั้งการใช้อำนาจรัฐได้สร้างเวทีใหม่ที่มีพระเอก

นางเอกซึ่งรัฐเป็นผู้กำหนด อีกทั้งบางครั้งยังกำหนดให้ท้องถิ่นกลายเป็นผู้ร้าย เนื่องจากไม่เห็นด้วยกับอำนาจรัฐที่ยึดยึดประวัติศาสตร์การพัฒนาแบบรัฐให้ โดยที่ผู้คนในท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมและมีโอกาสตัดสินใจในการพัฒนาตัวเองน้อยมาก การเปลี่ยนแปลงของท้องถิ่นล้วนเป็นสิ่งที่มาจากภายนอกที่มักเกี่ยวเนื่องมาจากรัฐเป็นผู้กำกับทั้งสิ้น ซึ่งไม่แตกต่างกับการพัฒนาโดยรัฐเผด็จการ นอกจากนี้เท่าที่ผ่านมาการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นยังอยู่ในแวดวงนักวิชาการเป็นส่วนใหญ่ ทั้งๆ ที่หัวใจของการศึกษาเรื่องนี้ คือ ผู้คนที่อยู่ในท้องถิ่น การพัฒนาและเปลี่ยนแปลงใดๆ ของท้องถิ่น คนในท้องถิ่น คือ กลไกอันสำคัญ เมื่อเป็นเช่นนี้การทำให้ท้องถิ่นพ้นจากมุมอับดังกล่าว ผู้คนในท้องถิ่นต้องมีส่วนสำคัญต่อการขับเคลื่อนด้วย โดยให้ความสนใจศึกษาท้องถิ่นอย่างจริงจัง มิใช่รอพึ่งจากนักวิชาการถ่ายเดียว เพราะไม่เช่นนั้นแล้วสมบัติธรรมของท้องถิ่นอาจจะเป็นเพียงผลผลิตทางปัญญาที่นักวิชาการไข้อยู่ในวงจำกัด คือ เป็นเพียงข้อถกเถียงทางวิชาการเป็นประการสำคัญ เหล่านี้ก็คือฐานรากซึ่งควรคำนึงในการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นด้วย

ทุนและทางของการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคใต้

โดยแท้จริงแล้ว การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคใต้มีทุน และทางในอดีตอันเป็นต้นแบบที่สำคัญและน่าสนใจอยู่มาก อาทิ การจัดทำพจนานุกรมภาษาถิ่นใต้ การจัดทำสารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ การวิจัยชุดโครงการโครงสร้างและพลวัตวัฒนธรรมภาคใต้กับการพัฒนา เป็นต้น สองงานแรกเป็นงานในอดีตที่ยังคงทำกันอย่างต่อเนื่อง งานดังกล่าวได้ระดมนักวิชาการ ผู้รู้ในท้องถิ่น รวมทั้งชาวบ้านที่สนใจมาร่วมกันศึกษาค้นคว้าซึ่งในที่สุดปรากฏผลงานอันเป็นฐานความรู้ที่มีคุณค่าเป็นเอนกอนันต์ต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคใต้ อีกทั้งเป็นแนวทางให้แก่ท้องถิ่นอื่นๆ ใช้เป็นต้นแบบดำเนินตามในเวลาต่อมา

สำหรับชุดโครงการ โครงสร้างและพลวัตวัฒนธรรมภาคใต้กับการพัฒนา เป็นชุดโครงการเมธีวิจัยอาวุโสของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) โดยมีศาสตราจารย์ สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ เป็นหัวหน้าชุดโครงการ ดำเนินงานในช่วงปี พ.ศ. 2540 – 2544 มีผลงานเกิดขึ้นจากโครงการนี้มากถึง 21 เรื่อง อาทิ สายรากภาคใต้ : ภูมิลักษณะ รูปลักษณะ

และจิตลักษณะ, ตามรอยช้างแลได้, กะเทาะสนิมกริช: แลวิถีชีวิตชาวใต้ตอนล่าง, จีนทักษิณ: วิถีและพลัง, การปฏิสัมพันธ์ระหว่างศาสตร์ที่ปรากฏในจังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส, การแลกเปลี่ยนและการค้าข้าวบริเวณชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา, การแพทย์แผนโบราณภาคใต้กับบริบททางสังคมและกระบวนการรักษาผู้ป่วย, ภูมิปัญญาการปราบปรามของ พล.ต.ต. ขุนพันธรักษ์ราชเดช, เกาะบันหนีย : เวทีบูรกรรมกลางน้ำ ฯลฯ ผลงานชุดนี้นับได้ว่าเป็นโฉมใหม่ของการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคใต้ที่มีการจัดการโดยศาสตราจารย์ สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ ด้วยการพยายามเลือกบุคคลให้กระจายพื้นที่มากที่สุด อีกทั้งยังคำนึงความต่างกลุ่มกันด้วย ผู้เข้าร่วมโครงการจึงประกอบด้วยนักวิจัยที่เคยวิจัย เคยสอนวิชาวิจัย นักวิจัยสมัครเล่น ทั้งที่อยู่ในสถาบันอุดมศึกษา ในวงการศึกษ่อื่นๆ และที่อยู่นอกวงการศึกษา รวมทั้งนิสิตที่กำลังศึกษาในระดับปริญญาโท และปริญญาเอก ทั้งได้เชิญผู้เชี่ยวชาญหลายท่านเป็นที่ปรึกษาและเป็นวิทยากร เพื่อให้ความรู้และข้อเสนอแนะ มีการประชุมสัมมนาและเสวนาร่วมกันทั้งกลุ่มใหญ่ กลุ่มย่อย และพบปะสนทนาเป็นรายบุคคล ด้วยการกระทำอย่างต่อเนื่องหลายครั้งในแต่ละวิธี แต่เนื่องจากผู้ร่วมโครงการแต่ละคนมีข้อจำกัดและปัจจัยเอื้อแตกต่างกัน ทำให้ผู้ร่วมโครงการบางคนต้องสะดุดหยุดลงไปบ้างแต่ก็เป็นส่วนน้อย จากวิธีการจัดการดังกล่าวทำให้ผลงานหรือคำตอบที่ได้จากโจทย์วิจัยของแต่ละคนที่ร่วมโครงการเป็นเครื่องสำแดงบุคลิกภาพของเขาที่ช่วยบูรณาการให้เนื้อหาสาระของโครงการโครงสร้างและพลวัตวัฒนธรรมภาคใต้กับการพัฒนามีความสมบูรณ์อย่างยิ่ง โดยที่นักวิจัยแต่ละคนต่างก็มีความเป็นอิสระในการดำเนินงานในแต่ละโครงการ

ผลการศึกษาเฉพาะท้องถิ่นจากชุดโครงการ โครงสร้างและพลวัตวัฒนธรรมภาคใต้ของศาสตราจารย์สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ นับได้ว่าสามารถลบคำวิพากษ์วิจารณ์ว่าการศึกษาเฉพาะถิ่น หรือปัญหาปลีกย่อยที่เป็นส่วนจุลภาคไม่อาจเห็นโครงสร้างหรือระบบที่เป็นภาพรวม จะไม่ได้คำตอบอันใดที่เป็นประโยชน์ระดับชาติ และระดับสากล ทั้งด้านการสร้างองค์ความรู้ใหม่ การปรับใช้ประโยชน์และนำมาใช้เพื่อการพัฒนา แต่ผลจากการวิจัยอันเป็นเนื้อหาสาระแต่ละส่วนเสี้ยวในระดับจุลภาคดังกล่าวได้แสดงให้เห็นความสำคัญที่ไม่อ่อนด้อยกว่าระดับมหัพภาคแต่ประการใด เพราะสาระในระดับมหัพภาคเป็นผลลัพธ์มาจากส่วนที่เป็นจุลภาคซึ่งแสดงให้เห็นว่าความเป็นท้องถิ่น ความเป็นเมือง และความเป็นประเทศ

หรือความเป็นสากล เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มิได้แยกส่วนกัน ส่วนของจุลภาคจึงยังเป็นรากฐานของมหัพภาคในทุกกรณี อีกทั้งชุดโครงการวิจัยนี้ยังช่วยให้แลเห็นบทบาทของผู้คนและชุมชนแต่ละส่วนเสียว่าเป็นส่วนประกอบที่ช่วยให้พบความเป็นจริงของชุมชนรวมถึงวิถีและพลังเพื่อการพัฒนาอีกด้วย ชุดโครงการนี้นอกจากอธิบายปรากฏการณ์จริงแล้ว ยังช่วยให้เห็นวิถีและพลังที่เป็นทุนจากความเป็นท้องถิ่นอันเกี่ยวข้องกับความเป็นชาติและความเป็นสากลที่น่าสนใจยิ่ง และที่สำคัญอีกคือ ช่วยให้เห็นว่าแท้จริงแล้วความหลากหลาย คือความเป็นเอกภาพ บนฐานการศึกษาประวัติศาสตร์จึงน่าจะยอมรับได้ว่าชุดโครงการนี้เป็นโฉมใหม่ของการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคใต้ที่ให้คุณค่าทั้งด้านมรรควิธี และคุณภาพของผลงานวิจัยซึ่งส่งผลต่อการพัฒนาสังคมอย่างแท้จริง

ความหมายต่อการพัฒนา มองจากบริบท ฐานเศรษฐกิจ และทุนทางวัฒนธรรม

ในปี พ.ศ. 2549 มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานีมีงานวิจัยพื้นที่ชุดโครงการฐานเศรษฐกิจและทุนทางวัฒนธรรม จังหวัดสุราษฎร์ธานี นัยยะสำคัญของการดำเนินงานชุดโครงการนี้ เพื่อให้มหาวิทยาลัยฯ ได้ตอบสนองต่อการเป็นมหาวิทยาลัยต้นแบบเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นโดยที่มุ่งเรียนรู้ท้องถิ่นอย่างละเอียดใน 3 ด้าน คือ บริบทชุมชน ฐานเศรษฐกิจและทุนทางวัฒนธรรม ในพื้นที่จังหวัดสุราษฎร์ธานีทุกอำเภอ (19 อำเภอ) ชุดโครงการนี้มีศาสตราจารย์สุธีรงค์ พงศ์ไพบุลย์ เป็นผู้อำนวยการ มีคณะทำงานและประสานโครงการเป็นผู้บริหารมหาวิทยาลัยและอาจารย์จำนวน 10 คน มีนักวิจัย 2-3 คน ต่อการศึกษา 1 อำเภอ มีผู้ทรงวุฒิ 12 ท่าน ซึ่งครอบคลุมถึงผู้รู้ทางด้านสังคม วัฒนธรรม เศรษฐศาสตร์ และประชาชนชาวบ้าน เป็นผู้ช่วยเสริมความรู้ และชี้แนะแนวทาง ในการศึกษาที่ลุ่มลึก

ด้านกรอบเนื้อหาการวิจัยของชุดโครงการมี 3 ประเด็นหลัก ได้แก่ บริบทชุมชน ฐานเศรษฐกิจและทุนทางวัฒนธรรม บริบทชุมชน มีรายละเอียดที่ครอบคลุมถึง ลักษณะทางกายภาพ ประวัติชุมชน โครงสร้างพื้นฐานของชุมชน สภาพทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พัฒนาการทางด้านเศรษฐกิจ พัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรม พัฒนาการทางการเมืองการปกครอง การเปลี่ยนแปลงทางความคิด ค่านิยม และการปรับตัวของชาวบ้าน ศักยภาพของชุมชน และสภาพปัญหา ด้านฐานเศรษฐกิจและทุนทางวัฒนธรรมมีประเด็นที่

ต้องตอบคำถามด้านละ 6 ประเด็น ฐานเศรษฐกิจ ครอบคลุมถึงทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรบุคคล ภูมิปัญญาและศาสตร์ชาวบ้าน ศาสตร์และเทคโนโลยีภายนอก สุขภาวะ ของชุมชน และปัจจัยข้อจำกัดอื่นๆ จากภายในและภายนอกพื้นที่ที่มีผลต่อการขยายฐาน ทางเศรษฐกิจ ส่วนทุนทางวัฒนธรรม มีสาระเกี่ยวกับวัฒนธรรมและกระบวนการเรียนรู้ วัฒนธรรมการทำงาน วัฒนธรรมการผลิตและการบริโภค จิตสำนึกต่อท้องถิ่นและจิต สาธารณะ จริยธรรมและธรรมาภิบาล รวมถึงวิถีและพลังวัฒนธรรมเชิงรูปลักษณ์และจิต ลักษณ์ที่ส่งผลต่อนิสัย บุคลิกภาพ ของตน

ในส่วนของระบบการบริหารจัดการชุดโครงการ ได้กำหนดแผนยุทธศาสตร์การ บริหารการจัดการ 5 ยุทธศาสตร์ คือ การพัฒนาโจทย์วิจัยและข้อเสนอโครงการวิจัย การ ปฏิบัติการวิจัยด้วยกระบวนการมีส่วนร่วม การปฏิบัติการเพื่อรายงานความก้าวหน้าในการ วิจัย การเขียนรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ การนำเสนอผลการวิจัย และการเผยแพร่ ผลการวิจัย ในการปฏิบัติการตามแผนยุทธศาสตร์ ได้มีการบูรณาการทุกภาคส่วนที่ เกี่ยวข้องของมหาวิทยาลัย ใช้ระบบประกันคุณภาพงานวิจัย และในการปฏิบัติกิจกรรมใช้ วงจรคุณภาพ PDCA โดยที่ในทุ่กขั้นตอนของวงจรคุณภาพ PDCA ใช้ CIPP Model เป็น เครื่องมือ

ในกระบวนการศึกษา นักวิจัยซึ่งเข้าร่วมโครงการกระจายอยู่ทุกคณะของ มหาวิทยาลัยทั้ง คณะครุศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์และ เทคโนโลยี คณะวิทยาการจัดการ วิทยาลัยนานาชาติและการท่องเที่ยว มีนักวิจัยทุกศาสตร์ ที่มีในมหาวิทยาลัยทั้งที่จบการศึกษาในระดับปริญญาเอก และปริญญาโทที่มีศาสตร์ต่างกัน หลากหลาย ได้แก่ ศาสตร์ด้านการศึกษา อุดมศึกษา การปฐมวัย จิตวิทยา คณิตศาสตร์ ฟิสิกส์ ชีววิทยา วิทยาศาสตร์คอมพิวเตอร์ เทคโนโลยีสารสนเทศ เทคโนโลยีอุตสาหกรรม เทคโนโลยีการอาหาร เกษตรกรรม กสิกรรม ภาษาไทย ภาษาและวรรณคดีไทย ภาษาอังกฤษ บรรณารักษศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ ประวัติศาสตร์ นิเทศศาสตร์ ประชาสัมพันธ์ บริหารธุรกิจ การท่องเที่ยว นักวิจัยดังกล่าวได้นำแนวคิดและกรอบการ วิจัยของ ศาสตร์จารย์สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ ไปสู่การปฏิบัติด้วยการปฏิบัติการวิจัยเอกสาร และการวิจัยในพื้นที่ โดยการเรียนรู้ การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยกระบวนการมี

ส่วนร่วม และการสร้างข้อคำถามการปฏิบัติการวิจัยในพื้นที่ด้วยกระบวนการวิจัยชุมชน และการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพ ที่ต้องวิเคราะห์ให้ไปพร้อมกับการเก็บข้อมูล แล้วนำมาสู่เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการนำเสนอผลการวิจัยในที่สุด

ผลจากการศึกษาด้านบริบทชุมชน อันเป็นเงื่อนไข และสภาพแวดล้อมโดยรวมรอบด้าน ซึ่งครอบคลุมถึงลักษณะทางด้านกายภาพ ประวัติศาสตร์ โครงสร้างพื้นฐาน ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง สังคมวัฒนธรรม และอื่นๆ พบว่า ไม่มีบริบทใดดำรงอยู่โดดๆ หรือเป็นอิสระด้วยตัวมันเอง แต่สัมพันธ์เกี่ยวข้องกับสิ่งอื่นๆ โดยรอบในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง ซึ่งส่งผลให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับการดำรงอยู่ และการเปลี่ยนแปลงของปรากฏการณ์ที่มีความหมายทางสังคมและประวัติศาสตร์ โดยที่เห็นความเป็นไปหรือการขับเคลื่อนที่เกิดขึ้นว่ามีความเป็นมาอย่างไร มีเงื่อนไขอะไรเข้ามาเกี่ยวข้องในแต่ละช่วงเวลาที่ต้องเนื่องมาจนกระทั่งปัจจุบัน

สำหรับผลการศึกษาด้านเศรษฐกิจและทุนทางวัฒนธรรม อันเป็นโจทย์หรือปรากฏการณ์สำคัญที่มุ่งค้นหาคำตอบในการศึกษานี้ พบว่า เมื่อบริบทชุมชนเปลี่ยนแปลงไปได้ส่งผลให้ทั้งฐานเศรษฐกิจและทุนทางวัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องตามไปด้วย โดยเฉพาะในช่วงเวลา 5 ทศวรรษที่ประเทศของเราได้ผันตัวเองเข้าสู่ระบบทุนนิยมตามกระแสโลกมาตั้งแต่พ.ศ. 2504 อันเป็นปีที่ประเทศเริ่มการพัฒนาตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติจนกระทั่งปัจจุบัน แม้ว่าจะต้องยอมรับต่อการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว แต่การที่ทั้งฐานเศรษฐกิจและทุนทางวัฒนธรรมถูกทำลายหรือปรับเปลี่ยนไปตามยุทธศาสตร์ด้วยข้ออ้างว่าคือ การพัฒนาถือเป็นความทันสมัยน่าจะมีใช้สิ่งที่เป็นความถูกต้องนัก เพราะฐานเศรษฐกิจ และทุนทางวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงหรือถดถอยทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ ได้ส่งผลกระทบต่อคุณค่าของสังคมมนุษย์ในท้องถิ่นภาคใต้อย่างรุนแรง โดยเฉพาะปัจจุบันรูปธรรมที่เห็นได้ชัดเจนทางด้านฐานเศรษฐกิจ ในประเด็นของทรัพยากรธรรมชาติที่ถูกทำลายหรือแสวงหาประโยชน์อย่างไม่ถูกต้อง ทั้งผืนดิน ผืนป่า ผืนน้ำ สัตว์ พืช แร่ธาตุ โดยผู้มีอิทธิพล ข้าราชการ นักการเมือง ทั้งระดับท้องถิ่น และระดับชาติบางกลุ่ม พยายามสร้างประวัติศาสตร์ใหม่บนฐานทุน และอำนาจที่ปราศจากจริยธรรมและคุณธรรม เพื่อสนองตัณหาการบริโภคของตนเองและเครือข่าย ในยุคทุนนิยมโลกาภิวัตน์ โดยไม่สามารถจำแนก

ระหว่างความถูกต้อง ความดีงาม กับความเสื่อมทราม และประโยชน์ส่วนตนกับประโยชน์ส่วนรวมได้ ซึ่งสภาพเช่นนี้จะนำความหายนะอันใหญ่หลวงมาสู่ท้องถิ่นภาคใดทั้งในปัจจุบันและอนาคต

หากมีความต้องการให้การพัฒนาเป็นการพัฒนาที่มุ่งเน้นชุมชนจริงๆ การพัฒนาจะต้องมองไปยังบริบท ฐานเศรษฐกิจและทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนเป็นหลัก เพราะทั้งสามอย่างคือ ปัจจัยเบื้องต้นซึ่งมีความสำคัญหรือเป็นกุญแจที่ส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนอย่างยิ่ง

แท้จริงแนวความคิดของการพัฒนาในประเทศไทยที่มุ่งเน้นชุมชนมีมายาวนาน เป็นการพัฒนาขนาดเล็กที่เป็นขั้วตรงข้ามกับการพัฒนาขนาดใหญ่ หรือโครงการใหญ่ที่รัฐบาลริเริ่ม ซึ่งโครงการของรัฐโดยมากเป็นการก่อสร้างสาธารณูปโภคพื้นฐานที่มักเป็นโครงการก่อให้เกิดความเสียหายต่อสภาพแวดล้อม และเป็นแหล่งบ่มเพาะคอร์ปชั่น การพัฒนาที่มุ่งเน้นชุมชนเป็นหลัก อาศัยกระบวนการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมในชุมชน เป็นเครื่องมือสำคัญในการเพิ่มประสิทธิภาพของการพัฒนาที่ช่วยจัดความยากจน และให้อำนาจแก่ประชาชนหรือชุมชน เพิ่มความสามารถในการปกครองตัวเองของชุมชนให้มีความเข้มแข็งและนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน เพราะชุมชนเป็นผู้ระบุความต้องการของตัวเอง เลือกลำดับความสำคัญของการพัฒนา อีกทั้งขยายขอบเขตการใช้ทรัพยากรให้ชุมชนเข้าถึงทรัพยากรได้โดยตรง นอกจากนี้การพัฒนาที่มุ่งเน้นชุมชน ยังกินความถึงผู้รับผลจากการพัฒนาต้องมีส่วนร่วมในการพัฒนาตัดสินใจ ออกแบบและบริหารจัดการด้วย

การพัฒนาที่มุ่งเน้นชุมชน โดยแท้แล้วมีลักษณะสำคัญคือ การพึ่งทรัพยากรชุมชน ซึ่งมีใช้แต่เพียงทรัพยากรธรรมชาติเท่านั้น แต่ยักรวมถึงทรัพยากรมนุษย์ด้วย ในการพัฒนาดังกล่าวจึงต้องคำนึงถึง ผู้คนหรือ ชุมชน ทรัพยากรชุมชน และการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นหลัก

แม้การพัฒนาที่มุ่งเน้นชุมชนของจังหวัดสุราษฎร์ธานีเป็นมายาวนาน แต่ดูเหมือนว่าผู้มีส่วนสำคัญต่อการพัฒนา ยังใช้ส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงกับการพัฒนา คือ ผู้คนหรือชุมชน ทรัพยากรชุมชนและการมีส่วนร่วมของชุมชนไม่เต็มที่ เห็นได้จากการพัฒนาดังกล่าวชุมชนมิได้เป็นหน่วยที่แท้จริงในการตัดสินใจ คือ มิได้มีส่วนริเริ่มจัดการและดำเนินการใน

กระบวนการในระดับต่างๆ ประเด็นก็คือ การตัดสินใจที่เกิดขึ้นในชุมชนยังเป็นการตัดสินใจที่อนุวรรตตามผู้มีอำนาจแทบทั้งสิ้น เห็นได้ชัดว่าการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1-3 รัฐบาลยังคงมีอำนาจควบคุมประชาชนอย่างเต็มที่ พ่อค้าคนกลางจากต่างถิ่นเข้ามาครอบงำเศรษฐกิจท้องถิ่น โดยอาศัยกำลังทุน อำนาจการเมือง เศรษฐกิจและสังคม นอกจากนี้กระบวนการตัดสินใจในชุมชนในบางครั้งก็ถูกกลุ่มอิทธิพลท้องถิ่นหรือกลุ่มผลประโยชน์เข้าครอบงำ โดยอิทธิพลดังกล่าวผนวกเข้ากับโครงสร้างอำนาจของรัฐบาลขณะนั้น ซึ่งทำให้ทรัพยากรชุมชนถูกใช้ไปตามที่กลุ่มผู้มีอำนาจในการพัฒนาต้องการ

หากพิจารณาในกระบวนการของการพัฒนาจะเห็นได้ว่าการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นองค์ประกอบสำคัญยิ่งของการพัฒนา การมีส่วนร่วม หมายถึงการเข้ามามีส่วนร่วมอย่างแข็งขันของคนในชุมชน ตั้งแต่กระบวนการตัดสินใจด้านการพัฒนาและรวมถึงการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ด้วย การมีส่วนร่วมที่แท้จริงจะต้องริเริ่มจากการตัดสินใจของชุมชน คือ การตัดสินใจจากฐานล่างขึ้นบน หากการตัดสินใจมิได้เป็นเช่นนี้ ก็จะไม่มีความพลังของชุมชนจากการมีส่วนร่วม เพราะชุมชนตระหนักดีว่าพลังการพัฒนาที่ไม่ริเริ่มจากชุมชนไม่มีประสิทธิผล เนื่องจากไม่สอดคล้องและไม่เอื้อประโยชน์ต่อชุมชนโดยตรง การพัฒนาจากฐานล่างขึ้นบนจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการผลักดันชุมชนเข้าสู่การพัฒนาอย่างแท้จริง

วันนี้หากมองการพัฒนาที่ผ่านมา จากการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1-10 และกำลังจะเริ่มแผนพัฒนาฉบับที่ 11 เห็นได้ชัดว่าการที่รัฐบาลมิได้ใส่ใจในบริบท ฐานเศรษฐกิจ และทุนทางวัฒนธรรมของชุมชน รวมทั้งไม่เล็งเห็นเจตจำนงและความสามารถในการจัดการทรัพยากรของชุมชนที่มีมายาวนาน แต่ปล่อยให้ความสามารถของชุมชนในการจัดการทรัพยากรตกอยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐบาล ซึ่งมีมาตั้งแต่รัฐบาลเผด็จการ และแม้แต่เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ในปี 2516 และ 2519 แล้ว แนวคิดการพัฒนาที่ให้อำนาจในการตัดสินใจแบบประชาธิปไตยก็มีได้พัฒนาในชุมชนไปเท่าใดนัก ทั้งที่เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2510 รัฐบาลไทยได้พยายามส่งเสริมการพัฒนาโดยใช้ชุมชนเป็นฐานก็ตาม แต่มิได้ส่งเสริมอำนาจแก่คนในชุมชนด้วยการส่งเสริมการริเริ่มอย่างเป็นรูปธรรม ไม่ได้เสริมความสามารถของชุมชนในการดูแลควบคุมทรัพยากรอย่างแท้จริง แต่กลับทำให้ชุมชนต้องการเงินช่วยเหลือในการพัฒนา โดยเฉพาะในภาคเศรษฐกิจในชนบทมากยิ่งขึ้น แม้

หลังจากมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 ราชการส่วนท้องถิ่นและผู้มีอำนาจในชุมชนได้เปิดโอกาสให้คนในชุมชนเข้ามาร่วมวางแผนโครงการก็ตาม แต่ก็เพียงเพื่อให้ได้เงินทุนของรัฐบาลหรือองค์การช่วยเหลือเท่านั้น โครงการพัฒนาของชาวบ้านจึงมีขึ้นเพื่อสนองตอบความต้องการของรัฐบาลหรือองค์การความช่วยเหลือเสียเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งแทบไม่ได้ตอบสนองความต้องการของชุมชนเลย บางครั้งก็เป็นเพียงการสมรู้ร่วมคิด เพื่อให้ได้เงินทุนมาสนับสนุนเท่านั้น นอกจากนี้การตัดสินใจของชุมชนยังถูกรอบงำ โดยกลุ่มอำนาจและกลุ่มผลประโยชน์ หรือผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่นอีกด้วย ชุมชนโดยเฉพาะคนจนจึงมีส่วนร่วมเพียงสนองความต้องการด้านแรงงาน มิใช่มีส่วนร่วมในความคิดเห็นของพวกเขา ลักษณะเช่นนี้ชุมชนซึ่งยากจนจึงยิ่งไร้อำนาจยิ่งขึ้นอีก

เมื่อปราศจากการมีส่วนร่วมอย่างเข้มแข็งของสมาชิกในชุมชนในกระบวนการตัดสินใจสำคัญๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา การพัฒนาที่ไร้ความหมาย เนื่องจากเจตจำนงและความต้องการของชุมชนไม่ได้สะท้อนออกมาอย่างเต็มที่ในโครงการพัฒนา นอกจากนี้การให้อำนาจแก่คนในชุมชนในการแสดงออกและการเลือกตัวแทนก็ควรจะเป็นแนวทางยอมรับกันอย่างกว้างขวาง ในฐานะเงื่อนไขสำคัญต่อการพัฒนาการขับเคลื่อนชุมชนสู่การพัฒนา

ในด้านทรัพยากรชุมชน ซึ่งเป็นทรัพยากรที่ชุมชนครอบครอง หรือทรัพยากรทั้งหมด ซึ่งเป็นของชุมชน ได้แก่ ทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรมนุษย์ สำหรับทรัพยากรมนุษย์ เป็นสิ่งที่มีใช้เพียงสื่อถึงความเป็นคนของสังคมเท่านั้น หากยังโยงถึงความสามารถ ภูมิปัญญา ความรู้และประสบการณ์ที่สืบทอดกันมาด้วย ทรัพยากรมนุษย์ดังกล่าวมีความสำคัญในการออกแบบการพัฒนาของชุมชนอย่างมาก ซึ่งบางครั้งช่วยแก้ปัญหาต่างๆ ของชุมชนได้ สิ่งเหล่านี้ควรได้รับการยอมรับว่ามีความสำคัญยิ่งต่อชุมชน ทั้งนี้เพราะความสามารถในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ศาสตร์และเทคโนโลยี ภูมิปัญญา สุขภาวะของชุมชน ทรัพยากรบุคคล รวมทั้งปัจจัยและข้อจำกัดอื่นๆ ล้วนแสดงให้เห็นถึงความสามารถ ความรู้ ประสบการณ์ ฯลฯ ทั้งสิ้น ทรัพยากรมนุษย์จึงหมายถึง ความสามารถทั้งหมดที่อยู่ในตัวมนุษย์ นอกจากนี้ทรัพยากรมนุษย์ยังแสดงถึงความสามารถโดยรวมของชุมชน มิใช่เพียงแต่ความสามารถเฉพาะตนเท่านั้น ความสามารถของชุมชนจึงเป็นส่วนหนึ่งของทรัพยากร

มนุษย์ ในอีกส่วนหนึ่งทรัพยากรมนุษย์ยังแสดงให้เห็นถึงแนวคิดเกี่ยวกับอำนาจทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมของชุมชนด้วย อำนาจดังกล่าวสามารถนำไปใช้เพื่อประโยชน์ของชุมชนเองซึ่งอาจมีอิทธิพลต่อระบบราชการและบุคคลภายนอก ที่เข้ามาร่วมมือด้วย อย่างไรก็ตามหากอำนาจถูกนำมาใช้เพียงเพื่อประโยชน์ของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งก็ก่อให้เกิดความเสียหายต่อกระบวนการพัฒนาของชุมชนได้ นอกจากนี้อำนาจดังกล่าวอาจจะมาจากการสร้างเครือข่ายอีกด้วย โดยที่อาจจะเกิดจากความสัมพันธ์ส่วนตัวของบุคคลทั้งจากภายในและภายนอกชุมชน เครือข่ายจึงมีความสำคัญในการเป็นอำนาจอย่างหนึ่งด้วย ถ้าหากชุมชนสามารถจัดการเครือข่ายได้อย่างจริงจัง โดยการนำเอาวัฒนธรรมเดิมของชุมชนมาเป็นจุดแข็งในการสร้างเครือข่าย

ปัจจุบันปรากฏการณ์จากบริบทฐานเศรษฐกิจและทุนทางวัฒนธรรมที่ดำรงอยู่ในสังคม สะท้อนให้เห็นว่าอิทธิพลโลกาภิวัตน์ที่เข้าไปสู่ชุมชนระดับหมู่บ้านได้ส่งผลต่อทรัพยากรสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม ดังจะเห็นได้จากการขยายตัวอย่างมากของการผลิตและการบริโภคอย่างไม่เคยมีมาก่อน ผู้คนในชุมชนอันมีฐานเดิมที่ดำรงชีวิตด้วยการเกษตรได้เปลี่ยนชุดความคิดของตนเองเข้าสู่การผลิตและการบริโภคแบบใหม่ เช่น เลิกทำนา เลิกทำสวนผลไม้ เปลี่ยนแปลงพื้นที่ทำสวนยางพาราและสวนปาล์มน้ำมันลงในพื้นที่ดังกล่าว และมีการบุกเบิกพื้นที่เพิ่มมากขึ้นเพื่อใช้ที่ดินปลูกยางพาราและปาล์มน้ำมัน ความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านที่ทำกินในเขตป่าอนุรักษ์กับทางราชการเปลี่ยนไปสู่ความต้องการที่ดินดังกล่าวเป็นกรรมสิทธิ์ส่วนตัว การทำลายป่าจึงเป็นไปอย่างกว้างขวาง รวมทั้งการขายที่ดินให้แก่คนภายนอก การทำนาถ่วงเปลี่ยนเป็นการทำเป็นจำนวนนับร้อยนับพันไร่ การท่องเที่ยวที่มีเป้าหมายชาวต่างชาติเป็นเป้าหมายสำคัญได้ขยายตัวใช้พื้นที่ทั้งพื้นที่ป่าไม้ ภูเขา ลำน้ำ ชายทะเล และเกาะต่างๆ อย่างไม่หยุดยั้ง ที่ดินจำนวนมากถูกกว้านซื้อโดยนายทุนการเมืองและนายทุนชาวต่างชาติด้วยการใช้เงินอย่างมหาศาล จนยากที่ชาวบ้านและระบบราชการจะปฏิเสธได้ นอกจากนี้การบริโภคระดับชุมชนก็ตกอยู่ภายใต้วัฒนธรรมบริโภค ที่บงการด้วยกระแสโลกาภิวัตน์ ชุมชนระดับหมู่บ้านซึ่งมีระบบคุณค่าและวัฒนธรรมของตัวเองที่เคยเข้มแข็งก็อ่อนตัวลงจนไม่มีพลังพอที่จะเผชิญหน้ากับอำนาจต่างๆ ที่มาจากภายนอกได้ การอ้างเอาวัฒนธรรมมาเป็นระบบคุณค่าจึงน่าจะเป็นได้เพียงแค่อุดมการณ์ และดูเหมือนว่า

ค่อนข้างยากที่จะยืนยันอย่างหนักแน่นว่า ชุมชนหมู่บ้านยังคงมีอยู่ต่อไปหรือไม่ การสร้างพลังด้วยการปลุกพลังชุมชนขึ้นมา จึงอาจจะเป็นสิ่งที่ไม่เป็นแก่นสาร หรืออาจจะต้องถึงกับไร้สาระ เพราะวันนี้แทบทุกองคาพยพในพื้นที่ความเป็นชุมชนถูกโลกาภิวัตน์กระจายตัวอยู่ทุกหย่อมหญ้า ทิศทางวัฒนธรรมเดิมที่เคยยึดถือปฏิบัติหรือปรับเปลี่ยนมาอย่างต่อเนื่อง เหลือเพียงตำนานเล่าขานต่อกันมาเท่านั้น ข้อที่ควรใส่ใจก็คือ ชุมชนจะปรับตัวอย่างไรให้อยู่รอดได้ในความเป็นโลกาภิวัตน์มากกว่าที่จะหวังมีชีวิตอยู่ในวัฒนธรรมเดิมที่บริบทที่เดิมที่ แต่หากชุมชนยอมจำนนต่อโลกาภิวัตน์โดยไม่คิดต่อสู้หาทางเลือก หรือยังปล่อยให้โลกาภิวัตน์เข้ามาครอบงำอย่างต่อเนื่องเช่นนี้ ทิศทางหรืออนาคตของชุมชนก็คงมีดมนหนักขึ้น หรือถึงเวลาแล้วที่ชุมชนจะต้องยอมรับและสร้างอนาคตของตนเองด้วยการสร้างสังคมแบบใหม่ที่ใช้โลกาภิวัตน์เป็นแก่นสารสำคัญ

บทส่งท้าย

การศึกษาบริบทชุมชน ฐานเศรษฐกิจ และทิศทางวัฒนธรรม ที่กล่าวมาแล้วเป็นแง่มุมหนึ่งของการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่กำหนดพื้นที่จำกัดอยู่ในจังหวัดเท่านั้นในการศึกษาได้ให้ความสำคัญแก่บริบทเป็นอันดับแรก โดยเชื่อมโยงไปสู่ฐานเศรษฐกิจและทิศทางวัฒนธรรม วิธีนี้ช่วยให้สามารถมองชุมชนที่ศึกษาได้อย่างจำเพาะเจาะจงโดยถือว่าบริบทมีซับซ้อนที่เป็นสาเหตุเพียงอย่างเดียว แต่เป็นเงื่อนไขที่ช่วยให้เข้าใจสถานภาพของความสัมพันธ์ที่ต้องการศึกษาเฉพาะเจาะจงมากขึ้น ทำให้เป็นประโยชน์ต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาได้อย่างใกล้เคียงกับความเป็นจริง วิธีมองบริบทเช่นนี้ จึงทำให้มองเห็นความสำคัญของท้องถิ่นในฐานะเป็นทั้งเนื้อหา และวิธีการศึกษาไปพร้อมๆ กัน ในส่วนของฐานเศรษฐกิจและทิศทางวัฒนธรรม หรืออาจจะมองว่าเป็น ประวัติศาสตร์สังคม นับได้ว่าเป็นประวัติศาสตร์ที่มีชีวิต ทั้งนี้เพราะข้อมูลส่วนใหญ่เป็นสิ่งที่มาจากชุมชนโดยตรง มิติทางประวัติศาสตร์ดังกล่าวเป็นการนำเสนอเนื้อหาที่ไม่หยุดนิ่ง จึงทำให้แลเห็นคนในพื้นที่ และพัฒนาการทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมที่มีการเคลื่อนไหวสืบเนื่อง และมีวิสัยทัศน์เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคต นอกจากนี้หากคนในท้องถิ่นมีความรู้ และความเข้าใจเรื่องนี้ก็จะก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในรากเหง้าของตนเอง การเข้าใจและภูมิใจ

ดังกล่าวจักเป็นพื้นฐานสำคัญแก่การสร้างพลังชุมชนที่ช่วยให้ชุมชนสามารถดำรงอยู่ได้ด้วยตนเองอย่างมั่นคง

หากการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นด้วยการใช้บริบทชุมชน ฐานเศรษฐกิจ และทุนทางวัฒนธรรม มาดำเนินการอย่างจริงจังในภาคใต้ คิดว่าน่าจะเป็นเส้นทางหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้สู่การพัฒนาภาคใต้ที่แท้จริงได้

เอกสารอ้างอิง

- กชกร ชินะวงศ์, บรรณารักษ์. (2546) . ตามรอย “งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นใต้” กระบวนการขับเคลื่อนทางปัญญา. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ชวน เพชรแก้ว. บรรณารักษ์. (2553). ฐานเศรษฐกิจและทุนทางวัฒนธรรม จังหวัดสุราษฎร์ธานี. สุราษฎร์ธานี : มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี.
- (2546). “บริบทชุมชนกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม” การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น : ประสบการณ์จากชุมชนไทย. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา.
- ชวน เพชรแก้ว และสบาย ไสยรินทร์. (2544). สุราษฎร์ธานีของเรา. สุราษฎร์ธานี : วิทยาลัยครู สุราษฎร์ธานี.
- ปรีตดา เฉลิมเผ่า กอนันต์กุล. (2548). “บททวนภูมิปัญญา ทำทายความรู้” ภูมิปัญญาไทย - ภูมิปัญญาเทศ. กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- โยชิโอะ วะตะ. (2551). “การพัฒนาโดยอาศัยชุมชนเป็นทุน บทเรียนจากประสบการณ์ของไม่เรียงและคีรีวง” วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์. 2(2). กรกฎาคม 2551. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์.
- เลิศชาย ศิริชัย. (2551,กรกฎาคม). บทบรรณารักษ์. สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์. 2(2), 47.
- ศรีศักร วัลลิโภดม .(2543). ทศนะหอกริต : สังคม-วัฒนธรรม ในวิถีการอนุรักษ์. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ.

สถิติจังหวัดสุราษฎร์ธานี, สำนักงาน. (2544). สมุดรายนงานสถิติจังหวัดสุราษฎร์ธานี.

กรุงเทพฯ : กองคลังข้อมูลและสนเทศ สถิติ สำนักงานสถิติแห่งชาติ.

สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. (2544). โครงสร้างและพลวัต วัฒนธรรมภาคใต้กับการพัฒนา.

กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

อานันท์ กาญจนพันธ์. (2544). วิธีคิดเชิงซ้อนในการวิจัยชุมชน. กรุงเทพฯ : สำนักงาน

กองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).